

KS. RYSZARD KAMIŃSKI

TWORZENIE PRAC PROMOCYJNYCH Z TEOLOGII PASTORALNEJ

Preparing the thesis on the pastoral theology

Teologia pastoralna, zwana teologią praktyczną¹, musi stosować adekwatne do jej normatywnego i praktycznego charakteru dedukcyjne i empiryczne metody badawcze. Chociaż badania metodologiczne XX wieku przysłużyły się wydatnie badaniom naukowym z teologii praktycznej, a te z kolei – realizacji zbawczej działalności Kościoła w świecie, to jednak na metodologicznym polu teologii praktycznej pozostaje jeszcze wiele do zrobienia. Z tego powodu, jak i ze względu na coraz większe trudności w dostosowaniu działalności Kościoła do dzisiejszych przemian w świecie, teologia pastoralna musi nadal poszukiwać metod badawczych adekwatnych do badań złożonej rzeczywistości społeczno-religijnej i eklezjalnej.

Z istoty teologii praktycznej wynika, że nie może ona realizować się tylko w jednym wymiarze naukowym, ale musi także odnieść się do badań prowadzonych przez inne dyscypliny naukowe.

¹ Terminu *teologia pastoralna/teologia praktyczna* używa się w dwojakim znaczeniu. W znaczeniu szerszym używa się go na oznaczenie kilku dyscyplin częściowych teologii pastoralnej/praktycznej, z których każda zajmuje się zbawczą działalnością Kościoła. Do tych dyscyplin należą: dydaktyka pastoralna, obejmująca katechetykę i homiletykę; liturgika oraz teologia pastoralna w wąskim znaczeniu. Każda z wymienionych dyscyplin częściowych teologii praktycznej zajmuje się odpowiednim zakresem działalności Kościoła, posiada własny sposób prowadzenia refleksji naukowej oraz własny warsztat metodologiczny
Zob. W. Furst, *Die Praktische Theologie und Ihre Facher*, w: *Katholische Theologie heute*, Hrsg. F. Wohlmuth, Würzburg 1990, s. 317.

Stąd jej zadaniem jest metodyczne powiązanie w całość poglądów teologicznych z wynikami badań empirycznych. Dyscypliny te badają ten sam przedmiot, ale z własnego punktu widzenia i przy zastosowaniu własnych metod. Nauki empiryczne dostarczają danych, które teologia pastoralna wykorzystuje w prowadzonych przez siebie badaniach. Teologia pastoralna uwzględnia wyniki badań empirycznych, zestawia je z teologiczną teorią i interpretuje teologicznie. W naukach empirycznych chodzi o wyjaśnienie zjawisk w perspektywie psychologicznej, socjologicznej i prakseologicznej. Natomiast w teologicznej refleksji chodzi o krytyczne przemyślenia z perspektywy Ewangelii i teologicznego nauczania.

Chociaż badania interdyscyplinarne i multidyscyplinarne XX wieku dały teologii pastoralnej impulsy rozwojowe, to jednak powiązanie kompatybilne dwu rodzajów postrzegania tej samej rzeczywistości stwarza nadal wiele trudności. Takie badania wymagają szerszego niż teologiczne przygotowanie i dlatego prowadzenie takich badań może nastęrczać teologom pastoralistom trudności. Ponieważ istnieje potrzeba wiązania rozwoju teologii pastoralnej z tym typem badań, dlatego w przyszłości potrzebne będzie szersze niż tylko teologiczne przygotowanie teologów pastoralistów do tego typu badań naukowych. Chodzi tu nie tylko o zintensyfikowanie badań metodologicznych w teologii praktycznej, ale o większe zaangażowanie w metodykę pisania prac promocyjnych z teologii praktycznej wszystkich stopni, aby te prace były profesjonalnie wykonane i odznaczały się wysokimi walorami naukowymi².

1. Prace promocyjne

Wśród prac naukowych wielką liczbę stanowią prace promocyjne. Należą do nich prace licencjackie, prace magisterskie i prace doktorskie³. Stanowią one końcowy i bardzo ważny etap studiów licen-

² R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017, s. 10.

³ Przy nadawaniu stopnia doktora habilitowanego bierze się pod uwagę cały dorobek naukowy kandydata.

cyjnych, magisterskich lub doktoranckich. Są przygotowywane na seminarium naukowym pod kierownictwem promotora. Muszą one być na odpowiednim poziomie naukowym, aby na ich podstawie i po odpowiednich egzaminach można było uzyskać stopień naukowy.

Wspólną cechą wszystkich prac promocyjnych jest rozwiązywanie problemu lub tylko zagadnienia (w pracach licencjackich i często w magisterskich) pod kierunkiem promotora. Praca promocyjna oprócz zadania badawczego jest także sprawdzianem wiedzy i umiejętności metodycznych piszącego pracę promocyjną. Praca doktorska jest w gradacji wyższą formą pracy promocyjnej, dlatego też wymagania jej są znacznie wyższe.

Prace licencjackie i prace magisterskie mają charakter ćwiczebny i służą do opanowania metody badawczej i umiejętności redagowania pracy. Prace zaś doktorskie muszą wносить „novum” i stanowić oryginalne rozwiązanie problemu naukowego oraz wykazanie się wiedzą w obranej dziedzinie naukowej. Doktorat jest rezultatem pracy twórczej doktoranta. Twórczość ta polega na odkrywaniu nowych prawidłowości i zależności poprzez zastosowanie naukowych metod.

Element twórczy w pracach promocyjnych ujawnia się w nowym wytworze albo w nowym sposobie uzyskania tego wytworu⁴. Dlatego przygotowanie pracy promocyjnej wymaga od autora odpowiednich predyspozycji, wiedzy i motywacji. Stąd też pomoce metodyczne i zaangażowanie na seminarium naukowym odgrywają ważną rolę. Wskazują one, jak studenci powinni postępować, aby proces tworzenia pracy przebiegał prawidłowo, a przygotowywana praca miała wysoką jakość naukową.

Proces tworzenia pracy promocyjnej obejmuje trzy etapy: etap przygotowawczy (tworzenia koncepcji pracy), przeprowadzenia badań oraz redakcji pracy. Każdy z tych etapów dotyczy innego rodzaju działań. Student już na etapie wstępnym pisania pracy promocyjnej powinien poznać, jakie czynności należy wykonać w toku realizowania

⁴ J. Pieter, *Z zagadnień pracy naukowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1974, s. 24-25; J. Opanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 165.

poszczególnych etapów. Od tego rozeznania zależy przebieg procesu tworzenia pracy promocyjnej.

2. Przygotowanie do pisania pracy promocyjnej

W powstawaniu pracy promocyjnej bardzo ważny jest okres przygotowawczy⁵. Obejmuje on wiele czynności i przemyślanych decyzji. Pierwszą z nich jest określenie obszaru zainteresowań piszącego pracę promocyjną. Ściśle z tym wiąże się rozpoznanie występujących w danym obszarze badawczym niezbadanych problemów, które należy zbadać, wyjaśnić i opisać. W dalszej kolejności należy zarysować problematykę, w której będzie mieścił się przedmiot poszukiwań badawczych. Służy temu rozczytywanie się w literaturze przedmiotowej oraz dyskusja na ćwiczeniach i seminarium naukowym. Wszystkie te czynności powinny prowadzić do nakreślenia koncepcji pracy promocyjnej.

a. Gromadzenie, selekcja i ocena przydatności źródeł i literatury

Kompletowanie źródeł i opracowań do pracy naukowej oraz ich selekcja trwa przez cały czas przygotowywania pracy promocyjnej, ale z różnym natężeniem. Tę fazę w tworzeniu pracy promocyjnej nazywa się też kwerendą naukową. Jest to czynność bardzo czasochłonna, ale od sposobu jej realizacji zależy jakość naukowa pracy promocyjnej⁶.

Są różne typy prac promocyjnych, z tego też powodu mamy różne rodzaje kwerendy naukowej. Wszystko zależy od problemu badawczego pracy promocyjnej i metody jego rozwiązywania. Prace teoretyczne oparte są na źródłach zastanych oraz opracowaniach, prace zaś teoretyczno-empiryczne opierają się na źródłach wytworzonych i opracowaniach⁷. Materiały źródłowe mogą być materiałami

⁵ R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, dz. cyt., s. 115-124.

⁶ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, Poznań 2005, s. 91.

⁷ Rozróżnienie na źródła zastane i źródła wytworzone oraz opracowania naukowe ma znaczenie. W odmienny sposób korzysta się bowiem ze źródeł zastanych i źródeł wytworzonych, a jeszcze inny z opracowań naukowych. Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 91.

archiwalnymi, materiałami drukowanymi i wynikami z badań empirycznych⁸.

Gromadzone do pracy promocyjnej materiały źródłowe i opracowania poddaje się ocenie i selekcji pod kątem ich przydatności do opracowania podjętego tematu. Weryfikacji dokonuje się w różnych okresach gromadzenia źródeł i opracowań. W okresie początkowym obok przygotowywania koncepcji pracy promocyjnej, problemu badawczego i planu pracy, prowadzi się równocześnie zbieranie informacji do pracy w encyklopediach, słownikach, leksykonach i podręcznikach oraz podstawowej literaturze dla podjętego tematu. Ocena i selekcja wstępnie zebranych materiałów naukowych powinny przebiegać bez ich czytania, na podstawie cech zewnętrznych, czyli tytułu opracowania, nazwiska autora, daty wydania i instytucji wydającej pracę. Na podstawie tytułu pracy można wnioskować o zawartości pracy, nazwisko autora może wskazywać na poziom opracowania, data wydania zaś na jego aktualność.

Po stwierdzeniu na podstawie cech zewnętrznych, że określona publikacja będzie przydatna do rozwiązania podjętego problemu, następuje kolejny etap weryfikacji. Poddaje się na tym etapie analizie i ocenie literaturę, zapoznając się z jej treścią, a zwłaszcza przedmową, wstępem i zakończeniem. Działania te pozwolą bardziej dokładnie dokonać doboru najcenniejszych i eliminowania zbędnych publikacji. Już na tym etapie weryfikacji zostawiamy do dalszej analizy tylko publikacje wiążące się z tematem i treścią pracy promocyjnej⁹.

Kolejnym etapem poznawania opracowań jest ich czytanie. Na etapie tym, trwającym do końca przygotowywania pracy promocyjnej, dobiera się i czyta opracowania bardziej specjalistyczne, zwłaszcza publikacje najnowsze. Najbardziej pożyteczne jest dwukrotne

⁸ Materiałami archiwalnymi są różne dokumenty przechowywane w archiwach różnych instytucji lub osób fizycznych. Źródła drukowane zaś charakteryzują się tym, że w swojej dosłownej formie występują w wielu egzemplarzach. K. Kabziński, *Organizacja warsztatu pisarstwa naukowego*, w: *Prace promocyjne z pedagogiki*, red. W. Ciczkowski, Olsztyn 2000, s. 104-106.

⁹ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 29; S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, Wrocław 1994, s. 43.

czytanie literatury. Pierwsze czytanie, określane „czytaniem szybkim”, obejmuje całą publikację i służy uchwyceniu głównych jej wątków. W drugim czytaniu, zwanym „czytaniem analitycznym”, skupiamy się na tych partiach publikacji, które w pierwszym czytaniu ukazały się jako związane z tematem pracy promocyjnej¹⁰.

Po drugim przeczytaniu publikacji należy przystąpić do sporządzania notatek z przeczytanej publikacji na kartkach zwanych fiszkami. Czynność ta stanowi zakończenie pracy nad gromadzeniem materiałów naukowych. Notatki powinny być tak wykonane, aby można było wygodnie z nich korzystać.

Opracowuje się dwa rodzaje notatek: notatki bibliograficzne i notatki tematyczne. Pierwsze zawierają opisy bibliograficzne przeczytanej już literatury i służą do tworzenia przypisów oraz bibliografii. W notatkach tematycznych umieszcza się cytaty, wymowne myśli autora, własne przemyślenia po przeczytaniu publikacji itd.¹¹

Jest wiele technik sporządzania notatek. Ważne jest zastosowanie jednolitego wzorca ich robienia. Aby sporządzone notatki były dobrym narzędziem pracy, trzeba przestrzegać kilka zasad ich tworzenia. Notatki sporządzać przy drugim czytaniu tekstu, bo to umożliwi wybór trafnych cytatów oraz myśli z przeczytanej publikacji¹². Uporządkowane według określonego układu kartki z notatkami można wpiąć w segregator albo trzymać w kopertach. Będą one pełnić funkcję podręcznego źródła informacji. Obecnie niemal powszechnie do przechowywania danych tekstowych wykorzystuje się elektroniczne nośniki, np. pendrive, CD-ROM-y czy też komputer

¹⁰ H. Seweryniak, *Metodyka uczenia się i pisania prac dyplomowych*, Płock 2000, s. 67; S. Grzechowiak, *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, Gniezno 1995, s. 37.

¹¹ Tamże, s. 125-126.

¹² Zob. S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, dz. cyt., s. 43-45; Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 105-107; P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, Poznań 2004, s. 30-31; T. Mendel, *Metodyka pisania prac doktorskich*, Poznań 1999, s. 54-55.

z edytorem tekstu do tworzenia i przechowywania notatek i danych, przenoszonych w postaci np. skanowanych materiałów z Internetu¹³.

b. Koncepcja pracy promocyjnej

Koncepcja pracy promocyjnej jest opracowaniem zawierającym kluczowe elementy rozpoczynającego się badania naukowego. Powinna ona zawierać przedmiot, cel badań i wynikający z niego temat i tytuł pracy oraz problem badawczy. Praca bez wyraźnego określenia powyższych elementów pozbawiona jest cech naukowości i staje się pracą pozorowaną. Taka praca będzie przypadkowym zbiorem informacji i faktów, a nie rozwiązaniem ważnego problemu badawczego¹⁴.

Praca promocyjna odnosi się do pewnego przedmiotu i celu badań. Ich określenie pozwala na skonkretyzowanie tematu i problemu badawczego. Przedmiotem badań jest to, co chcemy zbadać i poddać wyjaśnieniu i opracowaniu. Natomiast celem badań jest to, co mamy zamiar osiągnąć przez realizację podejmowanych badań. Mogą być cele poznawcze (np. zbadanie jakiegoś zjawiska), cele teoretyczne, czyli sformułowanie ogólnych założeń jakiejś koncepcji oraz cele praktyczne, czyli wskazanie dyrektyw pastoralnych i wykazanie przydatności konkretnej formy czy metody duszpasterskiej¹⁵.

Ład w nagromadzonym materiale źródłowym wprowadza temat pracy. Zakres tematu pracy określa bliżej przedmiot i cel pracy. Wybór tematu pracy promocyjnej zależy od osobistych zainteresowań studenta i od już zdobytej przez niego wiedzy. Sformułowanie tematu nie jest prostą sprawą, dlatego pierwsza jego postać jest charakter roboczy i ulega udoskonalającym zmianom. Temat pracy nie może być zbyt szeroki ani zbyt wąski. Tematy ogólne niosą niebezpieczeństwo splotenia, nie pozwalając na dokładne analizy, natomiast tematy zbyt

¹³ R. Kamiński, *Metodyka przygotowywania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, dz. cyt., s. 136-146; Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 108.

¹⁴ J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 125.

¹⁵ Zob. R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, Warszawa 2005, s. 23; Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 13.

wąskie nie dają możliwości syntezy. Tymczasem sformułowanie tematu powinno zapewniać jednoznaczne jego zrozumienie, a z zapisu tematu powinny wyraźnie wynikać problemy, jakie należy w pracy rozwiązać¹⁶. Trafne sprecyzowanie tematu warunkuje dobry efekt końcowy.

Nazwa wąsko rozumianego tematu stanowi tytuł pracy. Powinien on informować o treści zawartej w pracy promocyjnej. Tytuł musi być krótki, informacyjnie nośny, poznawczo intrygujący i językowo poprawny. Powinien on zwięźle i jednoznacznie określać temat pracy i być adekwatny do treści pracy.

Kierunek badań, ale także procedurę badawczą wyznacza sformułowanie problemu badawczego¹⁷. Podstawę do ustalenia problemów badawczych stanowi odczucie luki, braków i niejasności w wiedzy lub w praktyce wybranego przedmiotu badań i potrzeba ich wyjaśnienia. W tym znaczeniu problem naukowy to stan niewiedzy, mający charakter obiektywny, który należy usunąć za pomocą badań naukowych. Rozwiązanie problemu badawczego oznacza tyle, co wypełnienie istniejącej luki, usunięcie białej plamy w badanym odcinku rzeczywistości¹⁸.

Sformułowanie problemu badawczego polega na określeniu obiektywnego stanu niewiedzy na gruncie dotychczasowej wiedzy. Problemy badawcze ze względu na przedmiot, zakres i stan badań

¹⁶ Przyjmuje się, że pod względem merytorycznym temat powinien spełniać następujące kryteria: kryterium użyteczności – sformułowanie powinno wynikać z rzeczywistych potrzeb naukowych lub zawodowych; racjonalności – temat powinien być możliwy do opracowania w warunkach dostępnych dla studenta; kryterium realności – zakres i stopień trudności powinien być dostosowany do poziomu kształcenia i możliwości intelektualnych studenta; kryterium zbieżności kierunkowej – temat powinien dotyczyć problematyki związanej z kierunkiem kształcenia i specjalizacją. J. Roszczyca, *Metodyka przygotowania prac licencjackich i magisterskich*, Warszawa 2000, s. 15.

¹⁷ J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005, s. 72; J. Pieter, *Z zagadnień pracy naukowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1974, s. 117.

¹⁸ R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej* dz. cyt., s. 22-23.

mogą być: teoretyczne i praktyczne; podstawowe i cząstkowe; ogólne i szczegółowe¹⁹.

Problem badawczy formułowany jest w postaci pytania odnoszącego się do przedmiotu pracy promocyjnej. Wyróżnia się cztery rodzaje pytań problemowych: pytania definicyjne (opisowe), wyjaśniające, quasi-wyjaśniające i prakseologiczne. Nie każde jednak pytanie może być problemem badawczym. Jeżeli na pytanie znajdziemy odpowiedź dzięki uczeniu się, dyskusji i refleksji, bez stosowania procedury badawczej, to takie pytanie nie może być problemem naukowym²⁰.

Zwykle problem główny pracy jest rozwiązywany po podzieleniu go na problemy szczegółowe. Te problemy szczegółowe, zwane też pytaniami problemowymi, pomagają wyczerpać zakres niewiedzy zawarty w przedmiocie badań. Im wiedza o obszarze badawczym pracy jest głębsza, tym łatwiej jest sformułować pytania problemowe. Zawsze one muszą wynikać z problemu ogólnego pracy, dlatego też są one zagadnieniami pochodnymi w stosunku do problemu głównego pracy. One wyznaczają też szczegółowe hipotezy dla rozwiązania problemu badawczego²¹.

Kolejnym etapem postępowania jest sporządzenie planu pracy promocyjnej. Treść planu pracy promocyjnej musi wynikać z podjętego tematu i problemu pracy. Dobry plan pracy ułatwia pisanie pracy i ma duży wpływ na końcowy rezultat. Dyscyplinuje on także autora pracy i chroni przed podejmowaniem zbędnych w pracy zagadnień, odejściem od tematu oraz gromadzeniem nieprzydatnych w pracy źródeł i opracowań naukowych²².

¹⁹ J. Apanowicz, *Metodologia nauk*, Toruń 2003, s. 55.

²⁰ Tamże s. 54-56.

²¹ Tamże s. 125-126.

²² P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 10-11; Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 25-26.

c. Organizacja tworzenia pracy promocyjnej

Na wyniki tworzenia pracy promocyjnej ma duży wpływ sprawna organizacja pracy. Dlatego po ustaleniu tytułu, celu i planu pracy przychodzi czas na ustalenie harmonogramu tworzenia pracy promocyjnej. Harmonogram jest działaniem porządkującym i dyscyplinującym badania. Harmonogram zawiera zestawienie przewidywanych działań ze wskazaniem terminów ich realizacji²³.

Harmonogram powinien być dobrze przemyślany i uwzględniać wszystkie etapy tworzenia pracy promocyjnej. Powinien on programować ogólny czas potrzebny do realizacji pracy oraz czas na realizację czynności cząstkowych od ustalenia tematu, aż do obrony pracy promocyjnej. Harmonogram powinien też uwzględniać zakres pracy i terminy wykonania poszczególnych zadań²⁴.

Dobrze jest, gdy harmonogram pracy promocyjnej ma charakter ogólny i obejmuje cały okres tworzenia pracy promocyjnej z podziałem na semestry. Rozpisany on może być w czterech kolumnach zawierających kolejno: a) numer semestru; b) rodzaj czynności w danym semestrze; c) forma wykonania tej czynności; d) uwagi dotyczące realizacji harmonogramu. Także każde seminarium naukowe powinno, uwzględniając odrębność swego kierunku studiów, wypracować harmonogram wykonania pracy promocyjnej. Taki ramowy harmonogram będzie pomocny w przygotowaniu przez studenta harmonogramu dla własnej pracy.

3. Struktura pracy promocyjnej

Każdy tekst naukowy musi mieć uporządkowaną strukturę. Oznacza to, że opracowywany tekst powinien być wyrazem wiedzy z danego tematu, a podjęty problem badawczy i wyniki przeprowadzonych badań ułożone w logiczny ciąg przyczynowo - skutkowy, który ma swój punkt wyjścia (wstęp), tekst główny (korpus rozprawy) i punkt

²³ J. Jura, *Przygotowanie rozprawy doktorskiej*, Warszawa 1996, s. 28.

²⁴ S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, dz. cyt., s. 186-188.

dojścia (zakończenie). Struktura pracy promocyjnej powinna być przekonująca i mieć zewnętrzny wyraz w planie pracy²⁵.

Struktura pracy, przynajmniej na poziomie roboczym, powinna być wcześniej ustalona, aby nie dopuścić do działań niecelowych. Powinna ona odznaczać się przejrzystością, logicznością, kompletnością i proporcjonalnością²⁶. Musi liczyć się też z dwiema zasadami. Pierwszą jest zachowanie ciągu wynikania. Układ rozdziałów, paragrafów itd. musi być oparty na zasadzie wynikania. Oznacza to, że rozdział następny powinien być kontynuacją poprzedniego, a poprzedni powinien dawać podbudowę rozdziałowi następnemu. Dotyczy to także podrozdziałów, paragrafów i punktów w paragrafie, które muszą być precyzyjne i według jednej zasady w całej pracy oznaczone. Drugą zasadą jest przestrzeganie układu hierarchicznego. Dzięki temu istnieją w pracy fragmenty nierównorzędne, czyli podział na rozdziały, rozdziałów na paragrafy, a paragrafy na punkty i akapity. Punkty i akapity są podstawowym elementem toku wywodów w pracy.

Powyższe obie zasady powinny mieć zastosowanie nie tylko w całej pracy, ale także w wewnętrznej budowie różnych elementów pracy. Stosowanie tych zasad jest gwarancją, że struktura pracy promocyjnej będzie przejrzysta, zwarta i harmonijna. Głównymi walorami struktury pracy promocyjnej jest: a) prostota i towarzysząca jej przejrzystość, dzięki którym autor nie zbacza ku zbędnym rozważaniom; b) kondensacja, dzięki której nie występują w pracy kilkakrotne nawroty do rozważań tego samego zagadnienia; c) harmonia, dzięki której zachowane są w tekście właściwe proporcje rozdziałów, paragrafów itd.²⁷

²⁵ W. Żebrowski, *Technika pisania prac licencjackich i magisterskich*, Olsztyn 2008, s. 8.

²⁶ J. Myśków, *Elementy metodyki pracy naukowej*, „Studia Theologica Varsaviensia” 21(1983) nr 1, s. 225-230.

²⁷ J. Apanowicz, *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005, s. 84; J. Majchrzak, T. Mendel, *Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych*, Poznań 1999, s. 35.

Wstęp pracy ma charakter informacyjny i jest przewodnikiem po zawartej w pracy treści²⁸. Ma on ułatwiać czytelnikowi wejście w problematykę pracy. Dlatego powinien być w miarę zwięzły, sygnalizować ważne dla pracy sprawy, ale bez głębszego wnikania w szczegóły²⁹. Ponieważ wstęp określa problemy, które dopiero zostaną podjęte, dlatego piszemy go w czasie przyszłym.

Wstęp zwykle umieszcza się na początku pracy, zaraz po spisie treści. Musi on mieć swoją wewnętrzną strukturę i składać się z kilku elementów: a) wprowadzenie do problemu pracy; b) uzasadnienie wyboru tematu oraz ukazanie jego aktualności; c) przedstawienie problemu badawczego, a w pracach empirycznych także hipotezy roboczej; d) opis stosowanych w pracy metod, technik i narzędzi badawczych; e) zapowiedź wykorzystanych w pracy źródeł; f) zarys problematyki pracy³⁰.

Zasadniczą część pracy promocyjnej stanowi jej tekst główny zwany rozwinięciem pracy. Stanowi on istotną część wyводу naukowego i dzieli się na kilka rozdziałów, a w poszczególnych rozdziałach pracy podrozdziałów, paragrafów oraz punktów. Liczba rozdziałów i paragrafów nie jest sztywna i zależy od tematu pracy oraz problemu badawczego. Ważne jest, aby treść pracy promocyjnej była logicznie uporządkowana, a kolejne rozdziały, paragrafy i punkty w paragrafach wynikały z siebie i były ze sobą powiązane. Merytoryczną treść

²⁸ Od tak rozumianego wstępu trzeba odróżniać przedmowę, która ukazuje treści nie tyle związane z pracą merytorycznie, ale treści osobiste autora związane z podejmowaną w pracy problematyką oraz zawiera należne osobom trzecim podziękowania oraz uwagi na temat prezentowanego wydania książki. Przedmowa, w przeciwieństwie do wstępu pracy, nie jest elementem obowiązkowym pracy. Zob. S. Grzechowiak, *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, dz. cyt., s. 73-74.

²⁹ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 113; S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, dz. cyt., s. 91-92.

³⁰ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 114; R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 20-22; W. Żebrowski, *Technika pisania prac licencjackich i magisterskich*, Olsztyn 2008, s. 8-10.

tekstu głównego pracy powinien ukazywać układ pracy: przejrzysty, logiczny, kompletny i proporcjonalny³¹.

Kolejność rozdziałów w pracy promocyjnej powinna być oparta na zasadzie wynikania. Drugą zasadą podziału jest hierarchiczny układ fragmentów nierównorzędnych. Wynika z tego, że w rozdziale powinien być realizowany zasadniczy tok wywodu, a w paragrafach przeprowadzony tok wywodu szczegółowego³².

Aby wyróżnić graficznie tytuł rozdziału, należy zachować zwiększony odstęp między tytułem a następującym po nim pierwszym wierszem tekstu. Podobne odstępy zachowuje się między każdym kolejnym paragrafem a poprzedzającym go i następującym po nim tekstem. W celu łatwiejszego odczytywania rangi i kolejności poszczególnych rozdziałów, paragrafów i punktów stosuje się przy ich tytułach numerację cyfrowo-literową albo cyfrową wielorzędową. Pierwsza polega na nadaniu rozdziałom kolejnych cyfr rzymskich, paragrafom zaś kolejnych cyfr arabskich, a punktom małych lub dużych liter alfabetu łańskiego. Numeracja cyfrowa wielorzędowa polega na oznaczeniu każdego wyodrębnionego elementu tekstu cyfrą arabską. Pierwsza cyfra oznacza rozdział, druga, trzecia i czwarta cyfra, oddzielone od siebie kropką, oznaczają paragraf i usytuowane w nim punkty i podpunkty³³.

Zasady stosowane w pisaniu rozdziałów odnoszą się także do mniejszych fragmentów pracy, jak paragrafy i punkty. Dlatego tytuły paragrafów muszą być węższe niż tytuły rozdziałów. Paragrafy służą wywodom szczegółowym poszczególnych kwestii składających się na rozwiązywany w rozdziale problem. Ważne jest, aby każdą podjętą kwestię wyczerpać w danym paragrafie, punkcie lub podpunkcie³⁴.

³¹ M. Ozorowski, *Przewodnik pisania pracy naukowej*, Warszawa 1997, s. 36.

³² J. Majchrzak, T. Mendel, *Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych*, dz. cyt., s. 35.

³³ S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, dz. cyt., s. 96-97.

³⁴ J. Majchrzak, T. Mendel, *Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych*, dz. cyt., s. 35.

Zakończenie pisze się w czasie przeszłym i trzeba w nim wykazać, że postawiony we wstępie cel został osiągnięty, problem rozwiązany, a hipoteza została sprawdzona. Należy także w zakończeniu przedstawić, co nowego praca promocyjna wniosła do dziedziny badawczej i na czym polega oryginalność osiągniętych wyników badań. W zakończeniu nie wprowadza się nowych dowodów niewystępujących w tekście głównym pracy. Nie należy też wyciągać wniosków przekraczających osiągnięcia w poprzedzających rozdziałach. W zależności od problemu badawczego i zastosowanych metod badawczych mogą być różne zakończenia. Inny charakter mają zakończenia w pracach teoretycznych, a inny w pracach empirycznych³⁵.

Bibliografia jest uporządkowanym zestawem materiałów naukowych, na podstawie których praca promocyjna została napisana i na które autor powołuje się w przypisach. Stanowi ona ważny składnik pracy naukowej. Bibliografię umieszcza się na początku pracy, zaraz po wykazie skrótów, albo pod jej koniec. W bibliografii umieszcza się tylko pozycje bibliograficzne, które wykorzystano w pracy i są one w przypisach. Nie zamieszcza się pozycji bibliograficznych o charakterze ogólnym, które nie dotyczą bezpośrednio tematyki pracy, np. słowniki, podręczniki, skrypty itd.³⁶

Wielkość bibliografii zależy od charakteru i specyfiki pracy. Materiał badawczy, w zależności od sposobu wykorzystania go w pracy, pełni funkcję źródeł, opracowań (literatury przedmiotowej) i literatury pomocniczej³⁷. Pierwszeństwo w bibliografii mają źródła. Można je podzielić na źródła pierwszorzędne i źródła drugorzędne, a w pracach historyczno-pastoralnych także na źródła rękopiśmienne i źródła drukowane. Opracowania dokumentują stan badań nad podjętym tematem. Wpisuje się w tym dziale bibliografii, w porządku alfab-

³⁵ Tamże, s. 35; R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 30-31.

³⁶ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 120; J. Myśków, *Elementy metodyki pracy naukowej*, dz. cyt., s. 257; S. Grzechowiak, *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, dz. cyt., s. 84-85.

³⁷ M. Chmielewski, *Poradnik doktoranta Wydziału Teologii KUL*, Lublin 2007, s. 47-48.

tycznym opracowania, które w całości lub w większej części odnoszą się do tematu pracy. Literatura pomocnicza dotyczy kontekstu pracy promocyjnej³⁸. Jeśli w pracy korzystano z wyników badań własnych, to w wykazie źródeł powinny znaleźć się także źródła wytworzone. Należy też umieścić wykorzystane w pracy „strony internetowe”.

Aneksy mieszczą w sobie dokumentację, które dokumentują tekst pracy. Pełnią one rolę dokumentów źródłowych. Aneksy służą większej wyrazistości i czytelności struktury pracy promocyjnej. Przy dużej ilości aneksów celowe jest sporządzenie ich wykazu³⁹. Każdy aneks powinien mieć swój numer oraz tytuł, a także adres źródłowy lub informację, na jakiej podstawie został opracowany. Aneks krótki pisze się na jednej stronie, a aneks dłuższy na dwu lub kilku osobnych stronach. W aneksach nie zamieszcza się kserokopii artykułów i książek innych autorów⁴⁰.

4. Techniczne opracowanie prac promocyjnych

Przygotowanie pracy promocyjnej obejmuje także techniczne wymagania. Chociaż techniczna strona pracy promocyjnej nie stanowi jej istoty, to jednak jest z nią nierozdzielnie związana i świadczy o dobrym opanowaniu warsztatu naukowego.

a. Elementy informacyjno-pomocnicze pracy promocyjnej

Są to elementy, które ułatwiają korzystanie z pracy promocyjnej. Informują one o miejscu i formie zapisu poszczególnych elementów tekstu. Należą do nich: spis treści, wykaz skrótów, strona tytułowa,

³⁸ H. Seweryniak, *Metodyka uczenia się i pisanie prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 57-59; M. Chmielewski, *Poradnik doktoranta Wydziału Teologii KUL*, Lublin 2007, s. 47-49; R. Żenderowski, *Technika pisanie prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisanie pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 84-85.

³⁹ R. Żenderowski, *Technika pisanie prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisanie pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 94; H. Lelusz i in., *Metodyka pisanie prac dyplomowych o tematyce ekonomicznej*, Olsztyn 2000, s. 13-14.

⁴⁰ R. Żenderowski, *Technika pisanie prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisanie pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 94; H. Lelusz i in., *Metodyka pisanie prac dyplomowych o tematyce ekonomicznej*, dz. cyt., s. 13-14.

spis tabel, przypisy i cytaty⁴¹. Umieszczenie spisu treści w pracy promocyjnej jest sprawą umowną i może być umieszczony zaraz po stronie tytułowej albo na końcu pracy⁴².

Spis treści powinien być jasny, zrozumiały, proporcjonalny i kompletny, ukazując wszystkie rozwiązania merytoryczne znajdujące się w pracy. Powinien on ujawniać strukturę pracy, informując o jej logice i treści. Wielkość liter i wcięć oraz odpowiednie odstępki w spisie treści powinny wskazywać na hierarchię i znaczenie poszczególnych elementów pracy. W celu zaznaczenia rangi poszczególnych elementów pracy należy też w spisie treści zastosować numerację cyfrową rzymsko-arabską albo numerację cyfrową wielostopniową⁴³.

Wielokrotne powtarzanie długich nazw w pracy promocyjnej utrudnia jej lekturę i zwiększa jej objętość. Przeciwdziała temu zastosowanie skrótów. Występują skróty powszechnie stosowane oraz skróty własne, zastosowane indywidualnie w tekście pracy. Skrótów powszechnie przyjętych nie umieszcza się w wykazie skrótów. Natomiast skróty zastosowane indywidualnie w tekście pracy wymagają wyjaśnienia w wykazie skrótów. Przyjmuje się, że przy występowaniu w pracy promocyjnej ponad dziesięciu skrótów niebędących powszechnie przyjętymi skrótami należy zamieścić w pracy wykaz użytych w niej skrótów⁴⁴.

Elementem informacyjnym pracy promocyjnej jest także strona tytułowa. Treść strony tytułowej jest zawsze taka sama. Do stałych elementów strony tytułowej należą: nazwa uczelni i wydziału, numer albumu studenta, imię i nazwisko autora pracy, tytuł pracy dominujący wielkością użytej czcionki, rodzaj pracy (praca licencjacka,

⁴¹ R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, dz. cyt., s. 165-206.

⁴² Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 12; M. Ozorowski, *Przewodnik pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 38.

⁴³ R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 45; Zob. Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 112-113; P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 65.

⁴⁴ P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 66.

magisterska, doktorska), nazwisko i imię promotora wraz z jego tytułem naukowym, nazwa katedry, wydziału, miejscowość i rok napisania pracy. Układ tych informacji może być w poszczególnych uczelniach znormalizowany i wtedy należy ją w takiej formie stosować⁴⁵. Wszystkie wiersze na stronie tytułowej powinny znajdować się na środku strony, z wyjątkiem wierszy informujących o katedrze i promotorze, które umieszcza się po prawej stronie. Długość wierszy nie może przekraczać 60 znaków maszynowych.

W niektórych pracach promocyjnych istnieje potrzeba zilustrowania rezultatów badań tabelami i odpowiednim materiałem ilustracyjnym (tabele, diagramy i wykresy, fotografie dokumentacyjne itd.). Stanowią one cyfrowe lub słowno-cyfrowe uzasadnienie badanej tezy. Ich wprowadzenie do pracy jest zasadne wtedy, jeśli wzbogacają one treść pracy oraz czynią ją bardziej wyrazistą. Wybór formy ilustracji musi być uzasadniony tokiem rozumowania. Tabele, diagramy i wykresy umieszcza się bezpośrednio po odnoszącym się do nich tekście. W pracach promocyjnych, zawierających kilka lub więcej tabel czy ilustracji, wykonuje się osobno spisy tabel i spisy ilustracji i umieszcza się je na końcu pracy po wykazie literatury⁴⁶.

Przypisy są niezbędne dla zrozumienia poszczególnych fragmentów pracy. Stosuje się je w celu udokumentowania pochodzenia cytatów i zapożyczeń cudzych myśli; przedstawiania w całości cytatu, który w tekście pracy został zapisany w wersji skróconej; a także innych informacji, które wiążą się z tematem i celem pracy, a których wprowadzenie do głównego tekstu zakłóciłoby zwartość toku wywodów. Przypisy są też odpowiednim miejscem na dane bibliograficzne, uzasadnione polemiki oraz treści uzupełniające i wyjaśniające tekst⁴⁷.

⁴⁵ Zob. H. Seweryniak, *Metodyka uczenia się i pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 49; P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 32-33.

⁴⁶ S. Urban, W. Ładoński, *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, dz. cyt., s. 117.

⁴⁷ P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 36-37; R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 68; H. Seweryniak, *Metodyka*

Dbałość o szczegóły w przypisach świadczy o jakości warsztatu naukowego autora oraz jego rzetelności.

Najbardziej znane są dwa systemy konstruowania przypisów. Jest to system klasyczny (tradycyjny) i system harwardzki. Istota systemu klasycznego polega na wprowadzeniu do tekstu głównego odsyłaczy, najczęściej liczbowych (czasem też literowych lub gwiazdkowych), którym odpowiada identycznie oznaczony przypis zawierający informacje lub komentarz. Odsyłaczom i odpowiadającym im przypisom nadajemy kolejne numery w obrębie rozdziału, poszczególnej strony lub całej pracy. Istotą systemu harwardzkiego jest podanie w tekście głównym w nawiasie półokrągłym numeru publikacji w bibliografii i strony zawierające cytat lub odnoszony tekst, np. (12, s.130) albo nazwisko autora lub skrótu tytułu w przypadku prac zbiorowych oraz roku wydania publikacji i numeru strony z cytatem lub odnośnym tekstem⁴⁸. Wyróżniamy przypisy źródłowe, polemiczne, dygresyjne i odsyłające⁴⁹.

Cytaty uwierzytelniają przeprowadzoną w pracy refleksję naukową oraz nadają jej naukowy charakter. Każdemu cytatowi powinien towarzyszyć przypis wskazujący na źródło jego pochodzenia⁵⁰. Do częstych błędów w stosowaniu cytatów jest nadmiar bądź niedobór cytatów w pracy promocyjnej. Nadmiar cytatów może świadczyć o braku samodzielnego myślenia w formułowaniu treści. Niedobór cytatów natomiast świadczy o braku znajomości badanej problematyki. Aby uniknąć tych błędów, trzeba cytować tylko to, co jest ważne dla danej pracy. Nie cytuje się rzeczy oczywistych i małej wagi oraz zdań

uczenia się i pisanie prac dyplomowych, dz. cyt., s. 75; J. Roszczypała, *Metodyka przygotowania prac licencjackich i magisterskich*, Warszawa 2000, s. 49.

⁴⁸ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 117; K. Kabziński, *Organizacja warsztatu pisarstwa naukowego*, w: *Prace promocyjne z pedagogiki*, red. W. Ciczkowski, Olsztyn 2000, s. 114.

⁴⁹ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 118-119; J. Majchrzak, T. Mendel, *Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych*, dz. cyt., s. 37-38.

⁵⁰ R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 65-66; I. Subera, *Metodologia historyczno-prawna*, Warszawa 1978, s. 130-131.

„ozdobników”. Błędem jest także cytowanie dzieł przestarzałych. Występują dwa rodzaje cytatów: cytaty dosłowne (quoad litteram) oraz cytaty ukryte (quoad sensum). Cytować można dane zawarte w postaci tekstu, ale także w formie tabel, wykresów czy rysunków. Należy cytować z ostatniego wydania danego dzieła lub najbardziej dostępnego. Długość cytatu może być różna⁵¹.

c. Elementy graficzne tekstu pracy promocyjnej

Praca promocyjna powinna być przygotowana starannie tak pod względem merytorycznym, formalnym, jak i estetycznym. Elementy graficzne pracy, chociaż nie stanowią istoty pracy, to jednak w ogólnej ocenie pracy mają duże znaczenie. Stanowią one ubogacenie pracy promocyjnej. Zawsze jednak pełnią rolę służebną wobec treści pracy, a ich zadaniem jest doskonalsze wyrażenie tej treści⁵².

Estetyka i dostępność do tekstu wymaga numerowania stron. Zasadą jest, że w całej pracy obowiązuje numeracja ciągła, zwana paginacją. Wynika z niej, że numeruje się strony od pierwszej do ostatniej, uznając za pierwszą stronę tytułową. Ze względów estetycznych nie umieszcza się numeru strony nie tylko na stronie tytułowej i stronach rozpoczynających rozdziały, ale także na pierwszej stronie spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, zakończenia, bibliografii itd. Do oznaczenia stron pracy promocyjnej używa się tylko cyfr arabskich bez żadnych dodatków. Najczęściej umieszcza się paginację na górze strony, na jej środku albo z jej prawej strony⁵³.

W tekście pracy promocyjnej trzeba wyraźnie oddzielić od siebie ciągi logiczne pewnych myśli. Służą do tego akapity. Domaga się ich przejrzystość tekstu i łatwiejsze jego zrozumienie. Pozwalają one autorowi przedstawić wypowiedź w sposób uporządkowany, a czytelnikowi dobrze ją zrozumieć. Dlatego akapity nie mogą być

⁵¹ Zob. S. Grzechowiak, *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, dz. cyt., s. 80-81.

⁵² R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 49.

⁵³ P. Piórek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 72-73.

przypadkowe. Wprowadza się je wtedy, kiedy chcemy przedstawić nową myśl. W akapicie jednak musi być zachowany porządek merytoryczny. Każdy akapit powinien ukazywać jedną myśl, ale zawsze całą i skończoną. Nie można bowiem dzielić myśli na kilka akapitów, podobnie jak nie można w akapicie prezentować kilku myśli. Nie można też rozdzielać akapitu tabelą, diagramem lub inną ilustracją. Akapit powinien odznaczać się spójnością wewnętrzną i zewnętrzną. Spójność wewnętrzna polega na tym, że każde zdanie w akapicie wynika z poprzedniego i jest jego kontynuacją. Spójność zaś zewnętrzna akapitu wyraża się w logicznym związku z sąsiednimi akapitami. Ponieważ akapity odgrywają istotną rolę w tekście naukowym, dlatego umiejętności konstruowania akapitów student powinien uczyć się, bo jest to podstawowa sprawa pisarstwa naukowego⁵⁴.

O estetyce pracy promocyjnej świadczy też umiejętne stosowanie wyróżnień w tekście. Przyjmuje się, że wyróżnienia tytułu pracy promocyjnej i głównych jej części: nazw rozdziałów, spisu treści, wykazu skrótów, bibliografii, aneksów, itd. są wystarczające⁵⁵. Szczególną uwagę należy zwrócić na wyróżnienie tytułu pracy i tytułów rozdziałów, podrozdziałów i paragrafów. Wyróżnień w tekście dokonuje się głównie dzięki zastosowaniu wersalików (wielkie litery), które mają zastosowanie w pisaniu tytułu pracy promocyjnej oraz tytułów rozdziałów, ale także pogrubienia (wyboldowania) stosowane głównie dla wyróżnienia ważnych sformułowań oraz kursywy (pismo pochyłe) stosowanej do wyróżnienia cytatów i zwrotów obcojęzycznych⁵⁶.

⁵⁴ Z. Szkutnik, *Metodyka pisania pracy naukowej*, dz. cyt., s. 149; R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 41.

⁵⁵ R. Żenderowski, *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, dz. cyt., s. 43; Spotyka się też opinie, że czasem trzeba w pracy wyróżnić także terminy specyficzne dla danej dziedziny, fragmenty tekstu, wyrażenia obce, nazwiska cytowanych autorów i tytuły niektórych prac naukowych. Zob. P. Pioterek, B. Zieleniecka, *Technika pisania prac dyplomowych*, dz. cyt., s. 73.

⁵⁶ Stosowane jest również w niektórych pracach, ale znacznie rzadziej, spacjowanie (druk rozstrzelony) oraz podkreślenie. R. Żenderowski, *Technika pisania*

Przyjęte jest, że wyróżnianie tekstu nie może odbywać się przy pomocy dwóch albo trzech sposobów wyróżniania tekstu (np. wersaliki, pogrubienie i podkreślenie). Warto też pamiętać, że wyróżnienie podrozdziałów i paragrafów powinno być relatywnie słabsze niż wyróżnienie rozdziałów⁵⁷.

5. Redakcja pracy promocyjnej

Po napisaniu i przeczytaniu pierwszej wersji tekstu niezbędne jest jego opracowanie redakcyjne. Redakcja tekstu jest nie tylko poprawianiem myśli uprzednio zebranych, ale także procesem tworzącym, prowadzącym do ostatecznego opracowania wyników badań. W fazie redakcji tekstu mogą powstawać nowe myśli i interpretacje faktów oraz konsekwencje z nich wynikające⁵⁸. Do zadań redakcyjnych należy porządkowanie napisanego już wcześniej tekstu według obowiązujących norm metodologicznych i redakcyjnych. W ich zakres wchodzi redakcja merytoryczna, językowa i techniczna oraz dwie korekty. Należy zwrócić uwagę na uściślanie i porządkowanie tekstu, sprawdzanie, czy argumentacja w tekście rozwija się logicznie, na poprawność gramatyczną, stylistyczną i ortograficzną oraz poprawianie niezręczności i niejasności sformułowań oraz ocenę formalnego wyglądu poszczególnych stron. Wprowadzając bardziej precyzyjne zapisy, eliminując powtórzenia i poprawiając język i styl, a także ulepszając formę ujęcia problemów, doskonalimy tekst pracy promocyjnej⁵⁹.

prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej, dz. cyt., s. 42.

⁵⁷ R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, dz. cyt., s. 199-206; M. Chmielewski, *Poradnik doktoranta Wydziału Teologii KUL*, Lublin 2007, s. 97.

⁵⁸ J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 224.

⁵⁹ Zob. J. Pieter, *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967, s. 224; <http://www.garmond.net.pl/index.php/oferta/redakcja/8-opracowanie-redakcyjne> [dostęp: 14.11.2019].

Redakcja merytoryczna jest opracowaniem tekstu w jego warstwie treściowej, merytorycznej oraz językowej. Jest ona nie tylko akceptowaniem myśli uprzednio napisanych, ale także procesem twórczym prowadzącym do ostatecznego przedstawienia wyników badań. Redakcję merytoryczną przeprowadza się po to, aby ocenić, czy tekst stanowi spójną całość i czy nie ma w nim merytorycznych braków oraz niezręcznych i niejasnych sformułowań.

Redakcja merytoryczna dąży do wnikliwego analizowaniu tekstu pracy i wskazywaniu błędów rzeczowych. Ważne miejsce zajmuje weryfikacja kompozycji pracy i jeżeli zachodzi potrzeba, to także poprawa konstrukcji tekstu i podziału go na części, rozdziały, paragrafy, punkty i akapity. W sytuacji konieczności należy też uzupełnić lub skrócić niektóre składniki tekstu, a także ujednoczyć je i uporządkować. Trzeba też zwrócić uwagę, czy między poszczególnymi fragmentami pracy są zachowane odpowiednie proporcje oraz ciąg wynikania⁶⁰.

W redakcji merytorycznej tekstu trzeba także prześledzić logiczność, rzeczowość i jasność prowadzonego w pracy toku wyводу. Nie można też zapomnieć o oszczędności słów i eliminowaniu zbędnych dygresji oraz terminów. Redakcja merytoryczna ma także służyć eliminowaniu z tekstu wszelkiego rodzaju powtórzeń i niejasności. Trzeba też zwrócić uwagę na zgodność treści poszczególnych części pracy z ich tytułami oraz czy praca napisana jest językiem naukowym⁶¹.

Redakcja techniczna obejmuje formalną i techniczną budowę pracy promocyjnej i ułożenie poszczególnych jej elementów: karty tytułowej, spisu treści, wstępu, tekstu głównego, zakończenia, bibliografii itd. Do redakcji technicznej należy też wyznaczenie formatu pracy promocyjnej, układu stron, kolumn, marginesów i paginacji, a także skorygowanie kroju i stopnia pisma oraz formy tytułów i podtytułów oraz ich rozmieszczenie względem innych elementów tekstu.

⁶⁰ M. Świącicki, *Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?*, Warszawa 1969, s. 171-173.

⁶¹ J. Pieter, *Z zagadnień pracy naukowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1974, s. 129-131.

Nie może też ująć uwadze sprawdzenie rozmieszczenia tabel, wykresów, diagramów, ilustracji oraz sposobu ich oznaczenia, a także wcięć w tekście, justowania, formy akapitów oraz cytowań i przypisów. W redakcji technicznej trzeba też zwrócić uwagę, czy w całej pracy stosowany jest jednolity krój czcionki. Trzeba też skorygować numerację zastosowaną w pracy promocyjnej oraz czy zachowano wszystkie zasady dotyczące stosowania odstępów pomiędzy liniami i akapitami⁶².

W redakcji technicznej sporo uwagi trzeba poświęcić przypisom na dole strony. Ponieważ wyznacznikiem dobrej pracy naukowej jest umiejętne stosowanie wszystkich rodzajów przypisów (źródłowy, polemiczny, dygresyjny, odsyłający itd.), dlatego poprzestanie jedynie na przypisach źródłowych obniża wartość pracy naukowej. Należy zwrócić uwagę, czy w całej pracy nie stosuje się wymiennie np.: art. cyt. z op. cit. albo jw. z tamże itd. Trzeba też zwrócić uwagę, czy nie ma niczego w przypisach, co należy do tekstu właściwego albo nie dotyczy pracy. Trzeba też zweryfikować, czy nie ma w tekście miejsc, gdzie przypis dominuje pod względem objętości nad tekstem głównym pracy.

Korekta oznacza wychwycenie i usunięcie różnego typu błędów i usterek, które powstały w trakcie redagowania i przepisywania tekstu. Polega ona na przeczytaniu tekstu pod kątem wychwycenia błędów, niezauważonych na wcześniejszych etapach przygotowywania tekstu. Zazwyczaj dokonuje się dwukrotnej korekty. Pierwszej z nich dokonuje się po zredagowaniu tekstu poszczególnych rozdziałów i drugiej po zredagowaniu całej pracy. Podczas korekty sprawdza się poprawność tekstu tabel, przypisów, formę graficzną pracy, a także klarowność tekstu. Należy usunąć błędy ortograficzne, fleksyjne, składniowe, interpunkcyjne, stylistyczne, maszynowe itd.⁶³ Jeśli tekst pracy promocyjnej przed obroną jest publikowany w formie książki,

⁶² U. Szubert-Zarzeczny, *Technika pisania prac o charakterze naukowym*, Wrocław 2001, s. 9.

⁶³ K. Kaszuba, B. Sieńko, *Zasady pisania prac dyplomowych licencjackich i magisterskich*, Rzeszów 2002, s. 31.

to na tekście poddanym już obróbce komputerowej wykonywane są jeszcze dwie korekty; pierwsza po jego składzie i łamaniu i druga na egzemplarzu sygnałnym publikacji⁶⁴.

* * *

Niniejsza publikacja jest pomyślana jako pomoc w procesie tworzenia prac promocyjnych. W artykule znajdują się podstawowe informacje ułatwiające piszącym pracę promocyjną wejście w „świat naukowego pisarstwa”. Mają one na celu praktyczne wsparcie przygotowujących pracę promocyjną w trudzie pisania tej pracy. Powodzenie zaś tego wsparcia zależy od wzbogacania ich wiedzy i indywidualnych studiów nad przedmiotem pracy promocyjnej oraz gromadzenia doświadczeń podczas seminarium naukowego i kontaktów z promotorem.

Streszczenie

Artykuł przedstawia szereg wskazań i zasad dotyczących skutecznego pisania pracy promocyjnej. Odnoszą się one do trzech etapów tworzenia pracy promocyjnej: etap przygotowania, etap realizacji badań i etap redakcji pracy promocyjnej. Każdy z tych etapów dotyczy innego rodzaju działań. Niniejszy artykuł daje szczegółowe wskazania, co należy czynić w toku realizowania każdego z tych etapów tworzenia pracy promocyjnej. Publikacja chce wskazać przygotowującym pracę promocyjną, jak powinni postępować w toku czynności składających się na proces tworzenia pracy, aby ten przebiegał poprawnie, a praca promocyjna miała wysoki walor naukowy.

Summary

The article presents numerous recommendations and guidelines concerning the effective preparation of the thesis. They refer to the three stages of creating the thesis: the preparation phase, the stage of making the research and finally the stage of writing the thesis. Each of these phases is characterised by a different type of activities. This article provides detailed directions specifying what should be done during each of these stages of creating the

⁶⁴ R. Kamiński, *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, dz. cyt., s. 207-233.

thesis. The author also wants to point out to the students preparing the thesis how to proceed in order to make the whole process develop properly so that the thesis shall have high scholarly value.

Słowa kluczowe: metodyka, koncepcja pracy promocyjnej, prace promocyjne, teologia praktyczna, proces tworzenia pracy promocyjnej, elementy informacyjno-pomocnicze, elementy graficzne pracy promocyjnej

Keywords: methodology, concept of the thesis, theses, practical theology, process of preparing the thesis, informational and auxiliary elements, graphic elements of the thesis

Bibliografia

- Apanowicz J., *Metodologia nauk*, Toruń 2003.
- Apanowicz, J., *Metodologiczne uwarunkowania pracy naukowej*, Warszawa 2005.
- Bielecki J. E., *Metodologia. Praktyczne wskazówki metodologiczne*, Kraków 1993.
- Chmielewski M., *Poradnik doktoranta Wydziału Teologii KUL*, Lublin 2007.
- Furst W., *Die Praktische Theologie und Ihre Facher*, w: *Katholische Theologie heute*, Hrsg. F. Wohlmuth, Wurzburg 1990.
- Grzechowiak S., *Wprowadzenie do pisania prac magisterskich z nauk teologicznych*, Gniezno 1995.
- Jura J., *Przygotowanie rozprawy doktorskiej*, Warszawa 1996.
- Kabziński K., *Organizacja warsztatu pisarstwa naukowego*, w: *Prace promocyjne z pedagogiki*, red. W. Ciczkowski, Olsztyn 2000, s. 102-120.
- Kamiński R., *Metodyka przygotowania prac promocyjnych z teologii praktycznej*, Siedlce 2017.
- Kamiński R., *Z metodologii teologii pastoralnej*, w: Komitet Nauk Teologicznych PAN. *Metodologia teologii*, t. 2, Lublin 2007, s. 240-248.
- Kaszuba K., Sieńko B., *Zasady pisania prac dyplomowych, licencjackich i magisterskich*, Rzeszów 2002.
- Majchrzak J., Mendel T., *Metodyka pisania prac magisterskich i dyplomowych*, Poznań 1999.
- J. Myśków, *Elementy metodyki pracy naukowej*, „Studia Theologica Varsoviensia” 21(1983) nr 1, s. 221-259.
- Ozorowski M., *Przewodnik pisania pracy naukowej*, Warszawa 1997.
- Pieter J., *Ogólna metodologia pracy naukowej*, Wrocław–Warszawa–Kraków 1967.

- Pieter J., *Z zagadnień pracy naukowej*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1974.
- Pioterek P., Zieleniecka B., *Technika pisania prac dyplomowych*, Poznań 2004.
- Roszczypała J., *Metodyka przygotowania prac licencjackich i magisterskich*, Warszawa 2000.
- Seweryniak H., *Metodyka uczenia się i pisania prac dyplomowych*, Płock 2000.
- Subera I., *Metodologia historyczno-prawna*, Warszawa 1978.
- Szkutnik Z., *Metodyka pisania pracy naukowej*, Poznań 2005.
- Szubert-Zarzeczny U., *Technika pisania prac o charakterze naukowym*, Wrocław 2001.
- Święcicki M., *Jak studiować? Jak pisać pracę magisterską?*, Warszawa 1969.
- Urban S., Ładoński W., *Jak napisać dobrą pracę magisterską*, Wrocław 1994.
- Żebrowski W., *Technika pisania prac licencjackich i magisterskich*, Olsztyn 2008.
- Żenderowski R., *Technika pisania prac magisterskich. Krótki przewodnik po metodologii pisania pracy magisterskiej*, Warszawa 2005.

Biogram

Ks. Ryszard Kamiński: emerytowany profesor KUL; zaangażowany w KUL w latach 1975-2013; habilitacja 1987, tytuł profesora 1997; był kierownikiem Katedry Teologii Pastoralnej i Katedry Duszpasterstwa Rodzin oraz Dyrektorem Instytutu Teologii Pastoralnej i Katechetyki; autor 9 książek i 217 pozycji bibliograficznych, między innymi *Leksykon teologii pastoralnej* (2006), podręczników *Teologia pastoralna* t. 1-2 (2000-2002), *Duszpasterstwo rodzin* (2013); kierunki twórczości naukowej sprowadzają się do czterech: koncepcja teologii pastoralnej jako nauki teologicznej o normatywnym i praktycznym charakterze, relacja teorii i praktyki kościelnej, rozwój historyczny i odnowa współczesnej diecezji i parafii oraz duszpasterstwo realizowane w ich ramach, metodologia i metodyka prac promocyjnych z teologii pastoralnej. E-mail: rkaminski@kul.lublin.pl